ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 16, 2008

https://doi.org/10.18778/0860-6587.16.13

Monika Grzelka
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

TEKSTY DZIENNIKARSKIE W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO (NA MATERIALE PODRĘCZNIKÓW)

W dydaktyce języków obcych bardzo duże znaczenie zyskuje podejście pragmatyczno-kognitywne. Wraz z pojawieniem się koncepcji kompetencji komunikacyjnej Della Hymesa możemy mówić o wzroście zainteresowania w glottodydaktyce nauczaniem uwzględniającym komunikacyjny charakter języka. Dydaktyka języków obcych zaczęła dostrzegać czynniki intencjonalne i sytuacyjne; język zaczyna się traktować w spójności z aspektami socjolingwistycznymi i dyskursywnymi. Kształcenie językowe obejmuje więc również elementy realioznawcze i kulturowe. Pojęcie kompetencji komunikacyjnej ściśle wiąże się z pojęciem kompetencji kulturowej. Komunikacja jest bowiem znacznie utrudniona, gdy w trakcie nabywania umiejętności językowych, nie podaje się treści uwarunkowanych kulturowo. Zatem współczesna glottodydaktyka rozwijać ma kompetencję komunikacyjną (na poziomie interakcyjnym, językowym i kulturowym) oraz gruntować kompetencję międzykulturową (przez uwzględnienie aspektu wielokulturowej i wielojęzycznej rzeczywistości).

W katalogu tematycznym zaprezentowanym w programie nauczania cudzoziemców realiów polskich umieszczono kategorię „Media", która obejmuje prasę, radio i telewizję, reklamę oraz internet itp. Zatem w ramach kursu języka polskiego cudzoziemiec zetknąć się powinien z tym zakresem tematycznym. W *Standardach wymagań egzaminacyjnych* (*Państwowe Egzaminy*... 2003) przygotowanych przez Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego zamieszczono ujednolicone wymagania dla poszczególnych poziomów zaawansowania znajomości języka polskiego. Już na poziomie podstawowym uczący się powinien mieć kontakt z tekstami medialnymi – powinien bowiem rozumieć fragmenty programów radiowych i telewizyjnych (s. 17), a także fragmenty oryginalnych tekstów prasowych (s. 18), umieć streścić artykuł prasowy, rozumieć wypowiedzi ustne i pisemne oraz umieć wyrażać się w mowie

i piśmie na następujące tematy – i tu wśród tematów ogólnego zainteresowania – znajduje się kategoria tematyczna „środki masowego przekazu, aktualne informacje". Na poziomie średnim ogólnym „Zdający powinni rozumieć najważniejsze treści popularnych form polskich programów radiowych i telewizyjnych (dzienników, reportaży, seriali, rozmów, dyskusji, wywiadów)" (s. 33) oraz „dłuższe wypowiedzi ciągłe, w tym: [...] komentarze i reportaże radiowe i telewizyjne [...]" (s. 33), w zakresie pisania – założono, że zdający będzie potrafił napisać streszczenie tekstu prasowego o objętości strony formatu A4 (80–100 słów) i będzie umiał streścić i skomentować publikację prasową. Na tym poziomie cudzoziemiec powinien rozumieć i formułować teksty i wypowiedzi w odniesieniu do kategorii tematycznej „media" (prasa, radio, telewizja). Z kolei poziom zaawansowany osiągają tacy zdający, którzy rozumieją „bez trudności treść polskich programów radiowych i telewizyjnych" (s. 47): dzienniki, wiadomości, sprawozdania sportowe, reklamy, reportaże, komentarze do aktualnych wydarzeń, dyskusje, wywiady, rozmowy, notatki prasowe, felietony, recenzje filmowe, komentarze redakcyjne. „Mając do wyboru kilka sposobów syntaktycznego wyrażania tej samej informacji, powinni umieć wybrać jeden z nich w zależności od typu tworzonego tekstu [...] (prywatny – urzędowy – prasowy – radiowy) i jego stylu" (s. 48), a formułować powinni streszczenie i komentarz krytyczny, relację z wydarzenia, dialog tematyczny (wywiad). Zakres tematyczny w zasadzie się nie zmienia, z tym że pojawia się rozszerzenie kategorii obejmującej media do „społecznej roli prasy, radia i telewizji" (s. 54)[1].

Media, posługując się coraz bardziej skomplikowanymi technologicznie systemami, stają się podstawowym instrumentem w procesie dyfuzji informacji do ogromnej liczby odbiorców, do licznych grup społecznych. I choć media kształtują poglądy i wpływają na postrzeganie rzeczywistości, choć nazywane są czwartą władzą, choć współczesny człowiek nie wyobraża sobie bez nich życia, nie stanowią one szczególnego zakresu problemowego w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Zainteresowanie glottodydaktyków zdaje się w ostatnich latach jednak kierować w stronę tekstów nade wszystko prasowych, jednak prawie całkowicie pomijany jest czynnik genologiczny. Fakt ten nie dziwi, z dwu powodów. Po pierwsze – związane jest to z uniwersalnością gatunków dziennikarskich, właściwie cudzoziemiec nie zauważa większych różnic pomiędzy wywiadem w prasie brytyjskiej a w polskiej, czy też pomiędzy reportażem niemieckojęzycznym a polskojęzycznym. Kształt formalny jest wspólny, zatem szczegółowa edukacja na poziomie genologicznym wydaje się zbędna. I wtedy pojawia się element drugi, znacząco wpływający na niechęć do podejmowania kwestii gatunkowych, jest nim kryzys klasyfikacji genologicznych, który jaskrawo

[1] *English...* (Puńko, Rostek 2006) podaje w ramach pola tematycznego „Media" następujące gatunki czy rodzaje tekstów dziennikarskich: słuchowisko, wiadomość, krótka wiadomość, informacje, prognoza pogody, wywiad, teleturniej, talkshow, transmisja, artykuł.

ujawniają teksty pograniczne, przemieszane, hybrydyczne, agenetyczne. Wszelkie rozróżnienia form dziennikarskich wyrosły na klasycznej metodzie klasyfikacji gatunków w obrębie literatury. To Arystotelesowski sposób ustalania kategorii dał wzorzec genologii dziennikarskiej[2]. Literaturoznawcze pojęcie gatunku opiera się na stwierdzeniu, że istnieją kategorie będące logicznie zamkniętymi całościami, i to zbiór koniecznych i wystarczających cech decyduje o przynależności do kategorii. Podobnie wygląda klasyfikacja tekstów medialnych.

Operacja podziału tekstów rozpowszechnianych w mediach nie jest zupełnie zakończona, a pozycja poszczególnych gatunków nie jest ustabilizowana. W praktyce dziennikarskiej widać wyraźną tendencję do zacierania się różnic pomiędzy informacją a publicystyką, już sam dobór informacji świadczy o hierarchizowaniu, ocenianiu, przedkładaniu jednych wiadomości ponad inne. Gatunki informacyjne nabierają cech waloryzujących, oceniających, zyskują pierwiastki komentarza, pojawiają się w nich elementy indywidualnego, autorskiego spojrzenia. Już M. Szulczewski (lata 70. XX w.) widzi w tym procesie „dążenie do optymalizowania procesów komunikacji społecznej przez prezentowanie faktów i problemów w sposób bardziej przystosowany do aktualnych wymagań i możliwości masowego odbiorcy" (Szulczewski 1976, s. 29). Kłopoty w ułożeniu jedynej, trwałej genologicznej układanki mają medioznawcy, więc nie bez usprawiedliwienia nie podejmują tego trudu dydaktycy lub autorzy podręczników. Tym sposobem, po ekscerpcji tekstów dziennikarskich z kilkunastu pomocy dydaktycznych (podręczników, zbiorów ćwiczeń itp.) rysuje się raczej wielobarwna mozaika niż szachownica o uporządkowanych polach.

Niezależnie od gatunku teksty dziennikarskie są powszechnie wykorzystywane jako materiał do nauki podstawowych umiejętności. I tak na tekstach informacyjnych i publicystycznych ćwiczy się poprawny zapis ortograficzny i interpunkcyjny, np. w zbiorze Ewy Lipińskiej (1999), gdzie teksty z prasy pozbawiono znaków interpunkcyjnych i słuchacze mają za zadanie uzupełnić te braki (s. 85, 89–90) lub też zadania służą sprawdzeniu umiejętność pisowni partykuły „nie" z różnymi częściami mowy (s. 100). *Europejski system opisu kształcenia językowego* (2003) podaje, że w skład kompetencji komunikacyjnej wchodzi właśnie kompetencja ortograficzna, rozumiana jako znajomość oraz umiejętność rozpoznawania-stosowania symboli tworzących tekst pisany. Naukę pisowni wspierają ćwiczenia w wymowie i głośnym czytaniu.

Kształcenie umiejętności prawidłowego czytania (zamiana kodów z graficznego na foniczny) bazuje na bardzo zróżnicowanych tekstach – od tekstów preparowanych, przez użytkowe lub literackie, po teksty prasowe. Ćwiczenia wiążące się z tekstami prasowymi służą rozwijaniu umiejętności czytania

[2] Dziennikarska orientacja typologiczno-genologiczna wyrasta z dwu perspektyw: z rodzajowych i gatunkowych ustaleń teoretycznoliterackich oraz z refleksji praktykujących dziennikarzy, refleksji dotyczących warsztatu pracy (z prenaukowej wiedzy prasoznawczej).

globalnego i selektywnego. Bardzo często od uczących oczekuje się umiejętności polegających na swoistym „przeintelektualizowaniu" tekstu czytanego, a więc na zhierarchizowaniu informacji, ich właściwej selekcji, ustaleniu porządku czasoprzestrzennego itp. Generalnie teksty powinny być dobierane na tyle starannie, by mieć właściwy stopień trudności. Jeśli jednak na zajęciach wykorzystywany będzie jedynie sens globalny, czy wyszukiwanie zasadniczych informacji, to teksty trudniejsze, stosunkowo skomplikowane można wykorzystać na zajęciach z grupami mniej zaawansowanymi.

Ponieważ nauczanie języka polskiego jako obcego koncentruje się na wykształceniu umiejętności sprawnego posługiwania się językiem w zgodzie z aktualną sytuacją, normami gramatycznymi i konwencjami społeczno-kulturowymi bardzo ważnym punktem ciągu dydaktycznego są wszelkie ćwiczenia obejmujące dyskusję bądź inne form dyskursywne. Teksty dziennikarskie pojawiają się dość często jako materiał pomocniczy, ewokujący ćwiczenia komunikacyjne[3] polegające na kontynuowaniu rozmowy z wykorzystaniem danych z prasy, np. z zapowiedzi kulturalnych i programu telewizyjnego należy wybrać propozycje na wolny czas – ćwiczy się w ten sposób określenia czasowe i przestrzenne. Nierzadko słuchacze muszą ujawnić swój stosunek emocjonalny czy zaprezentować własne zdanie. Wykorzystuje się w takich partiach zadania odwołujące się do publicystycznych form gatunkowych. Najbardziej charakterystyczne dla recenzji – słownictwo waloryzujące lub określenia o charakterze oceniającym pojawiają się w ćwiczeniach leksykalnych, dotyczących zaangażowania emocjonalnego czy intelektualnego w stosunku do określonych sytuacji, zdarzeń i ludzi, np. prośby o wyrażenie aprobaty dla autora, znudzenia, żalu, rozczarowania, niespełnienia pokładanych nadziei itp. We wstępie do jednego z podręczników autor pisze: „Celem każdej z piętnastu części podręcznika jest przygotowanie, a następnie stworzenie możliwości do komunikacji językowej, w miarę zbliżonej do naturalnej – może to być scenka grana przez studentów, lub ogólna rozmowa, czy dyskusja w grupie. Temu celowi służą też teksty z prasy codziennej, zamieszczane na końcu każdej części" (Martyniuk 1991, s. 5). Wśród wybranych z prasy tekstów znaleźć można – wywiad, listy do redakcji wraz z wydrukowanymi odpowiedziami na nie, reportaż, felieton, recenzję bądź teksty informacyjne (notatki, wzmianki, zapowiedzi). Wydaje się jednak, że kwestie genologiczne muszą być tutaj całkowicie pominięte i ważniejsze kryterium doboru materiału prasowego stanowią zagadnienia merytoryczne odnoszące się do problematyki podejmowanej w cytowanych artykułach. Jednak zdarza się, że polecenia w opisywanych partiach podręczników nakładają na uczących się obowiązek napisania gotowego tekstu np. recenzji czy komentarza.

[3] Oto podręcznikowy przykład: nocie biograficznej Krzysztofa Kieślowskiego i fragmentowi jego książki towarzyszy takie polecenie: „Agnieszka i Michel obejrzeli film Kieślowskiego »Niebieski«. A wy? Czy znacie jakiś film Kieślowskiego? Czy ten film podoba wam się? Czy chcecie zobaczyć inne filmy Kieślowskiego? Które? Dlaczego?" (Miodunka 2001, s. 142).

Trudno to uczynić, gdy żadne formalne cechy genologiczne nie zostały wyróżnione.

Bardzo wdzięcznym i stosunkowo licznie pojawiającym się gatunkiem w podręcznikach jest wywiad. Gatunek ten staje się nader często materiałem do kontrolowania rozumienia treści – uczący się mają za zadanie dopasować fragmenty tekstu – odpowiedzi do pytania, mają ułożyć odpowiedzi do pytań lub odwrotnie. Na podstawie zawartości informacyjnej ćwiczy się umiejętności stylistyczno-redakcyjne (pisanie) – np. na podstawie wywiadu należy napisać tekst informacyjny o osobie udzielającej wywiadu w trzeciej osobie. Ta popularność wywiadu związana jest z jego pokrewieństwem genologicznym z rozmową codzienną (potoczną). Wywiad jest dialogiem oficjalnym w tej odmianie, którą określa się mianem konwersacji. Spośród tekstów dziennikarskich jest to forma, która jest najbliższa naturalnej komunikacji (choć należy pamiętać o jej redakcyjnej obróbce, autoryzacji itp.).

Teksty prasowe są najczęściej komponentem partii komunikacyjnych lekcji i muszą być tak dobrane, by stanowiły interesujący punkt wyjścia do ćwiczeń komunikacyjnych. Korelacja tej części zajęć z częścią „tekstową" ożywia ciąg dydaktyczny i zachęca słuchaczy do podejmowania aktywności komunikacyjnej. Te etapy lekcji, w trakcie których wykorzystuje się artykuły prasowe, wymagają inwencji i wysiłku od lektora. Im bardziej prowokacyjna problematyka podejmowana w tekstach dziennikarskich (np. przemoc wobec dzieci, adopcja, dzieci i telewizja, cenzura, pierwsza pomoc, wypadki samochodowe, transplantacje, relacje synowa – teściowa, zwierzęta i ich prawa itp.), tym więcej trudu należy włożyć w przygotowanie i realizację jednostki lekcyjnej. W zależności od globalnych, strategicznych i aktualnych potrzeb dydaktycznych lektor tak musi dobrać teksty, by zgadzały się one z założonymi celami nauczania. Teksty takie winny odpowiadać sytuacjom, w których uczący się języka cudzoziemiec będzie musiał wytwarzać teksty ustne i pisane (muszą być one adekwatne do realnych potrzeb uczącego się).

BIBLIOGRAFIA

Burzyńska A. B., 2002, *Jakże rad bym się nauczył polskiej mowy... O glottodydaktycznych aspektach relacji język a kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Wrocław.

Europejski system opisu kształcenia językowego, 2003, Warszawa.

Lipińska E., 1999, *Nie ma róży bez kolców. Ćwiczenia ortograficzne dla cudzoziemców*, Kraków.

Martyniuk W., 1991, *Mów do mnie jeszcze. Podręcznik do języka polskiego dla średniozaawansowanych*, Kraków.

Miodunka W., 2001, *Cześć, jak się masz? A Polish Language Textbook for Beginners*, Kraków.

Miodunka W. T. (red.), 2004, *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*, Kraków.

Państwowe Egzaminy Certyfikatowe z Języka Polskiego jako Obcego. Standardy wymagań egzaminacyjnych, 2003 (przygotowane przez Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego).

Puńko E., Rostek E. M., 2006, *English. Słownik tematyczny dla młodzieży szkolnej studentów i nie tylko...*, Poznań.

Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.

Stawna M., 1991, *Podejście komunikacyjne do nauczania języków obcych. Od teorii do praktyki*, Warszawa.

Szulczewski M., 1976, *Publicystyka, problemy teorii i praktyki*, Warszawa.